

D-8 VE GELECEĞİ

HAZİRAN 2021

MUHAMMED VELİ MERCAN

D-8 ve Geleceği

Rapor 146
İslam Dünyası
Haziran 2021

Hazırlayan

Muhammed Veli Mercan

Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör

Ümmühan Özkan

Web Editörü

Sueda Nur Çokadar

Referans için: Mercan, Muhammed
Veli. *D-8 ve Geleceği*, İNSAMER
Rapor 146. Haziran 2021.

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün
sorumluluk müellifine aittir.

©İNSAMER 2021

Bu yayının bütün hakları mahfuzdur.
Sadece kaynak gösterilerek alıntı
yapılabilir.

Nuhun Gemisi

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Nurgül Ersoy

Baskı: Pelikan Basım

Ulubatlı Hasan Caddesi No.2

H D Blok No.19

Başakşehir – İstanbul

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
Potansiyeller, Fırsatlar ve Olası İş Birliği Mekanizmaları	3
Nüfus Potansiyeli, İş Gücü ve Gençlik	6
Üretim ve Ticaret	11
Jeopolitik	16
Kolektif Kimlik İnşası	17
Yeniden Kurumsallaşma	23
Sonuç ve Değerlendirme	28
Kaynakça	30

GİRİŞ

D-8 örgütü Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni içerisindeki şartlar doğrultusunda, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeleri bir araya getirme amacıyla ekonomik iş birliği temelli kurulmuştur.

Amaç ve nitelik bakımından birbirinden farklı birçok uluslararası örgütün var olma sebepleri üzerinde düşünürken sorulan ilk soru şu olmaktadır: Devletler dünya siyasetinin temel aktörleriymiş ve modern egemen teşkilatlanma şekilleriymiş neden bu etkileşim alanını uluslararası örgütlerle paylaşmayı tercih etmişlerdir? Devletleri bu yönde bir tercih yapmaya iten temel sebeplerin siyasi, ideolojik, askerî veya ekonomik faktörler olduğunu söylemek mümkündür.

Nitekim uluslararası örgütler, müşterek bir zemin oluşturulmasını sağlayarak üye devletlerin ekonomik, ticari, siyasi, kültürel vd. konularda politikalarını

yakınlaştırma ve uyumlulaştırma işlevi görerek çıkarların uzlaştırılmasının önün açarlar. Böylelikle üyeler arasında müşterek normlar ve değerler bütünü meydana getirerek kolektif bir kimliğin ve bilincin oluşmasını sağlarlar. Özellikle hızlı küreselleşmenin etkisiyle, sınırlı görev tanımlarıyla oluşturulmuş olan örgütlerin faaliyet alanlarını ve iş birliklerini genişleterek derinleştirdiklerini gözlemek mümkündür. Örneğin askeri amaçlarla kurulan bir örgüt ekonomik, sosyal ve hatta kültürel alanlarda faaliyet göstermeye başlayabilir; değişen şartlara ayak uyduramayan ve gerekli dönüşümü gerçekleştiremeyen örgütlerin ise başarısız olmaları ve uluslararası veya bölgesel ilişkilerde ve üye devletler arasındaki ilişkilerde etkilerini yitirmeleri kaçınılmazdır.

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni içerisindeki şartlar doğrultusunda, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeleri bir araya getirme amacıyla ekonomik iş birliği temelli kurulan D-8 (*Developing 8*) örgütü de bugün

geldiği nokta itibarıyla yeniden ele alınması gereken önemli bir yapıdır. Hem üye ülkelerin (Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan, Türkiye) tek tek sahip oldukları hem de örgüt çatısı altında birlikte meydana getirdikleri potansiyelin ne kadarının değerlendirildiği, ekonomik iş birliği imkânlarının tam sağlanıp sağlanamadığı, ciddi olarak analiz edilmesi gereken konulardır.

Bu çalışmada, öncelikle uluslararası bir örgütün üye devletlere sunduğu iş birliği ve ortak zemin oluşturma fırsatları ele alınacak, sonrasında da D-8 üyesi devletlerin sahip olduğu potansiyeller üzerinde durularak örgüt çatısı altında bu potansiyellerin nasıl fırsata çevrilebileceği değerlendirilecektir. Son olarak da olası iş birliği mekanizmaları incelenerek çeşitli tavsiyeler sunulacaktır.

Çalışma kapsamında ayrıca, D-8 örgütü bir güven inşası mekanizması olarak ele alınıp kolektif kimlik oluşumu süreci de değerlendirilecektir. Zira üye dev-

letler ancak kolektif kimlik oluşumu ile müşterek normlar, kurallar ve anlayış tarzları çerçevesinde ortak bir “biz” hissi meydana getirebilirler. İlaveten ticaret, siyaset, diplomasi gibi alanlarda özgün yöntemler geliştirilerek bir normlar ve kurallar bütünü oluşturulabilir. Bu sayede bir yandan güven inşası gerçekleştirilirken bir yandan da farklılıkları ön plana çıkarmayan kapsayıcı bir ortak biz hissi geliştirilebilir. Böylelikle hem üye devletler D-8 çatısını daha etkili kullanma eğilimi gösterebilirler hem de diğer devletlere bir örnek teşkil edip D-8’i daha aktif ve cazip bir hâle getirebilirler.

Son olarak, D-8 örgütünün en önemli sorunu olan zayıf kurumsal yapısı incelenerek yeniden kurumsallaşma başlığı altında bu yapıyı daha da güçlendirecek önlemler değerlendirilecektir. Kurumsal yapının zayıf olması, örgütün devletler arasındaki ilişkilerde etkinliğinin yeterli olmasını engellemektedir; dolayısıyla güçlü bir kurumsal yapı, D-8’in gelecek başarısı açısından son derece önemlidir.

POTANSİYELLER, FIRSATLAR VE OLASI İŞ BİRLİĞİ MEKANİZMALARI

Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren devletler arası örgütlenmelerin sayısında patlama yaşanması, aynı dönemlerde yükselişe geçen, boyut değiştiren, çeşitlilik kazanan ve ulus devlet sınırlarını aştığı düşünülen uluslararası sorunların ve ilişkilerin yoğunlaşmasıyla paralel bir gelişmedir. Böylelikle istikrar ve düzen, devletlerin bir ihtiyacı olmanın öte, hedef olarak bir gerekçe hâlini almıştır. Çözümlerinin ve yükümlülüklerinin müşterek olması gereken sınır aşan sorunların, geliştirilmesi

gereken alanların, devletlerin ortak ihtiyaçlarının zamanla artmasıyla bu ortak ihtiyaçların giderilmesi ve ortak hedeflere ulaşılması adına iş birliği mekanizmalarının oluşturulması da önem kazanmıştır. Günümüz dünyasında devletler tek başlarına yükümlülüğünü alamayacakları ve/veya maliyetini karşılayamayacakları hususlarda örgütlenmeye ve iş birliğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bakımdan da uluslararası örgütler devletler için ortak bir zemin ve kolaylaştırıcı bir araç olarak görülmektedirler.

Günümüz dünyasında devletler tek başlarına yükümlülüğünü alamayacakları ve/veya maliyetini karşılayamayacakları hususlarda örgütlenmeye ve iş birliğine ihtiyaç duymaktadırlar.

Uluslararası örgütler; müşterek bir zemin oluşturulmasını sağlayarak üye devletlerin ekonomik, ticari, siyasi, kültürel vd. konularda politikalarını yakınlaştırma ve uyumlulaştırma işlevi görerek çıkarların uzlaştırılmasının önünü açarlar. Böylelikle üyeler arasında bir müşterek normlar ve değerler bütünü meydana getirerek kolektif bir kimliğin ve bilincin oluşmasını sağlarlar. Örgüt çatısı altında kurulan iş birliği mekanizmaları da karşılıklı bağımlılık

ilişkisini geliştirir ve hem üye devletler arasında güven artırır hem de örgütün güvenilirliğini sağlar. Oluşturulan özgün norm ve değerler bütünü sayesinde de müşterek bir kültür meydana getirilebilir. Böylece örgütler, pek çok konuda ortak dış politika kültürü, diplomasi ve çatışma çözümü kültürü gibi belli standartların oluşmasına zemin hazırlarlar.

Uluslararası örgütler ayrıca bir yandan yıkıcı rekabetin önüne geçerken bir yandan da üyeler arasında ya da üyelerin üçüncü aktörlerle çatışma riskini de azaltırlar. Bu tür örgütler, var olan uluslararası ve/veya bölgesel sistemlerin sosyal ve kültürel yapısında yerleşik ve devletlerin yoğun sosyal etkileşimine zemin teşkil eden oluşumlardır. Uluslararası örgütlerin çatısı altında norm ve değerler belirgin, kimlikler tanımlı ve ortak bir hissi gelişmiş hâldedir; dolayısıyla bu örgütler devletlerin sosyalleşmelerini, norm ve değerlerin yayılmasını, üyelerin kimlik tanımlamasını ve çıkar anlayışlarının dönüşmesini sağlayacak ortamlar sunarlar.

Buraya kadar anlatılanlar uluslararası örgütlerin kurumsal bir yapı olarak sunduğu ortak avantajları teşkil etmektedir. Ancak her örgütün başarısı, daha ziyade kendi iç dinamiklerine ve üye devletlerin sahip olduğu potansiyellerin fırsata çevrilebilmesine bağlıdır; dolayısıyla

D-8'in kuruluşunda belirlenen temel amacı, üye devletlerin küresel iktisadi sistemdeki konumlarının sağlamlaştırılması, ticari ilişkilerde fırsatların ve imkânların çeşitlendirilmesi ve çoğaltılması, halkların yaşam standartlarının yükseltilmesi ve uluslararası düzeydeki karar alma süreçlerine katılmalarının güçlendirilmesidir.

bir uluslararası örgütün efektif olup olmadığını ve eğer değilse nasıl daha etkin hâle getirilebileceğini incelerken üye devletlere ve örgütün iç yapısına odaklanmak faydalı olacaktır. Bu noktada çalışmanın konusu olan D-8 örgütünün ve üye devletlerin sahip olduğu potansiyeller ele alınacak, bu potansiyellerin örgüt çatısı altında iş birliği mekanizmaları ile nasıl fırsata dönüştürülebileceği üzerinde durulacaktır.

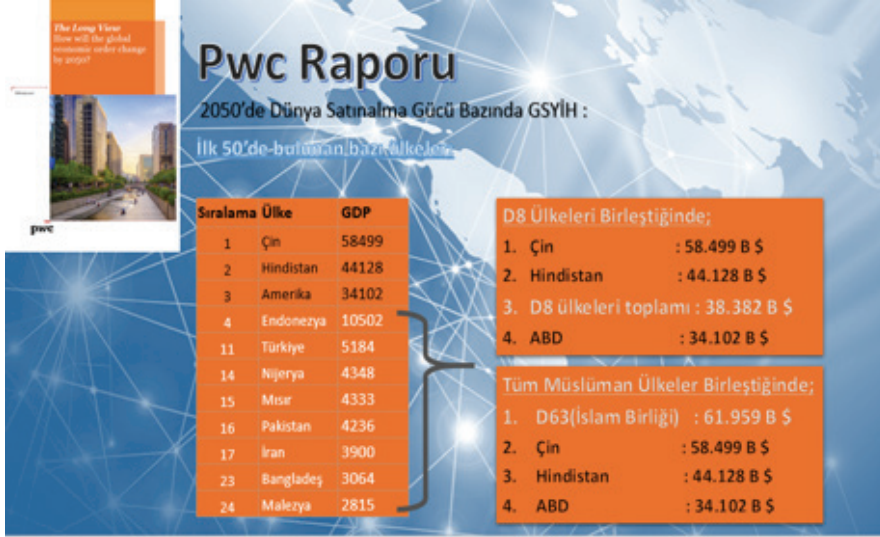
Elde edilen bulgular ışığında, çalışmanın bu kısmında hem iş birliği olanakları bakımından hem de örgütün kurumsal yapısı bakımından etkinlik nasıl sağlanabilir sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır.

Ekonomik potansiyel, geniş ve verimli coğrafya, gelişmekte olan üye devletlerin yakın dinî, tarihî ve kültürel bağlarıyla karakterize olmuş doğal kaynaklar ve yüksek nüfus bakımından zengin olan D-8 ülkeleri, geniş araziler, önemli miktarda ucuz ve vasıflı iş gücü, çeşitlendirilmiş insan sermayesi, zengin doğal kaynaklar ve yaklaşık 1 milyar kişilik büyük bir pazar dikkate alın-

dığında, ciddi bir gelişme/kalkınma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel göz önünde bulundurulduğunda, üye ülkelerin D-8 çatısı altında iş birliğini geliştirip derinleştirmenin yanı sıra hem kendi bölgesel sistemlerinde hem de diğer uluslararası kuruluşlarda ekonomik, ticari, kültürel ve siyasi iş birliği imkânlarına sahip olacakları açıktır.

D-8 çatısı altında, kuruluş döneminde, iş birliği mekanizmaları ve projeler geliştirilmesi için 10 temel sektör belirlenmiştir. Bunlar ticaret ve sanayi, telekomünikasyon ve enformasyon, finans-bankacılık ve özelleştirme, kırsal kalkınma, bilim ve teknoloji, yoksulluğun azaltılması ve insan kaynakları gelişimi, tarım, enerji, çevre ve sağlık sektörleridir. İş birliği ve proje oluşturmaya yönelik faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve iş bölümünün gerçekleştirilmesi için üye ülkelere sektörel sorumluluklar da tahsis edilmiştir.

Bu doğrultuda, D-8 bünyesinde yeni bir iş birliği anlayışı oluşturmaya yönelik çeşitli projeler planlama sürecine dâhil edilmiş olmakla birlikte, tarihsel süreçte ekonomik ve ticari ilişkilerin ötesine geçilememiş ve ortak projeler tasarlamak, ticaret engellerini yavaş yavaş ortadan kaldırmak ve iş birliğini yoğunlaştırmak gibi hedefler bugüne kadar tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Ekonomik, ticari, kültürel, politik ve toplumsal anlamda başarılı bir entegrasyonun sağlanamamasının en önemli sebebi siyasi iradedir. Zira örgütün hedeflenen başarısı siyasi iradenin alacağı kararlara bağlıdır. Ayrıca üye ülkelerin gösterdiği ekonomik performanslar da

Kaynak: PricewaterhouseCoopers

sahip oldukları potansiyeli yansıtmamaktadır. Üye ülkelerin hemen hemen hepsinde ekonomiye en yoğun katkıyı tarım ve doğal kaynaklar sağlamaktadır. Oysa ki ülkelerin sahip olduğu sektörel potansiyeller çok daha geniş perspektifli ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik fırsatlara dönüştürülebilir. Bu ülkelerin hedeflenen kalkınmayı gerçekleştirebilecekleri D-8 gibi bir örgüt de bulunmaktadır.

D-8'in kuruluşunda belirlenen temel amacı, üye devletlerin küresel iktisadi sistemdeki konumlarının sağlamlaş-

tırılması, ticari ilişkilerde fırsatların ve imkânların çeşitlendirilmesi ve çoğaltılması, üye ülke halklarının yaşam standartlarının yükseltilmesi ve uluslararası düzeydeki karar alma süreçlerine katılımlarının güçlendirilmesidir. Görüldüğü üzere, belirlenen amaç, ekonomik ve ticari temelli olmakla birlikte, siyasi bir boyuta da sahiptir. Böyle iddialı bir amacın gerçekleştirilebilmesi ve belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi, üye ülkelerin ekonomik, siyasi, ticari güç ve potansiyellerini kullanabilmelerine bağlıdır.

NÜFUS POTANSİYELİ, İŞ GÜCÜ VE GENÇLİK

D-8 ülkeleri doğal kaynakları, yoğun nüfusları ve potansiyel pazar nitelikleri bakımından kendi bölgelerinde ve örgüt çatısı altındaki iş birliği mekanizması içerisinde önemli bir konuma

sahiptir. Bu ülkeler ayrıca hem vasıflı ve ucuz iş gücü hem de büyük bir pazar oluşturması açısından önemli bir nüfusu da barındırmaktadır. 2018 verilerine göre D-8 ülkelerinin toplam

D-8 ülkeleri hem ciddi bir iş gücü potansiyeli oluşturan nüfuslarıyla hem de üretim malları açısından önemli bir pazara sahiptir.

nüfusu 1 milyarı aşmaktadır. Bu nüfus, İslam dünyasının toplam nüfusunun yaklaşık %65'ine, toplam dünya nüfusunun ise yaklaşık %15'ine tekabül etmektedir. Nüfus oranları ülkelerin kendi sosyoekonomik yapıları açısından olduğu kadar aralarında kurulacak ortak işbirlikler açısından da ciddi bir potansiyel teşkil etmektedir.

D-8 ülkeleri hem ciddi bir iş gücü potansiyeli oluşturan nüfuslarıyla hem de üretim malları açısından önemli bir

pazara sahiptir. Topluluk ülkelerinin toplam nüfusunun yaklaşık %40'ı iş gücü potansiyeli oluşturmaktadır. Bu oran 450 milyon civarında bir iş gücüne tekabül etmektedir. Ne var ki bu önemli potansiyel, istihdam sağlanamamasından dolayı ciddi bir soruna sebep olmaktadır. Genel itibarıyla D-8 ülkeleri arasındaki işsizlik oranları %3 ile %12 arasındadır, ortalama işsizlik oranı ise yaklaşık %7-8'dir.

Bu önemli nüfus potansiyelinin değerlendirilebilmesi, ortak iş birliği ve yatırımların gerçekleştirilebilmesine bağlıdır. Yabancı yatırımlar için bu ülkeler arasında kolaylaştırıcı kuralların ortak bir şekilde kabul edilip uygulanması, hem istihdamı arttıracak hem de ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı güçlendirecektir. Son olarak, bu ülkelerin kalabalık nüfus yapıları her ne kadar önemli bir potansiyel teşkil etse de bu kaynak iyi bir planlama ile yönetilmediği takdirde söz konusu ülkeler açısından ciddi problemlere yol açma riski de barındırmaktadır. Nüfus ve aile planlaması noktasında ülkelerin (ilgili bakanlıkların/yetkililerin) bir araya gelerek bir çalışma grubu oluşturup ortak uygulamaların mümkün olup olmadığının tartışılması ve eğer mümkünse müşterek politikaların izlenmesi gerekmektedir. Zira doğru ve sağlıklı politika ve uygulamalarla ülke nüfuslarının şehirleştirilmesi (ama kırsal

D-8 Ülkeleri Toplam Nüfus Verileri, 2018	
Bangladeş	161.356.039
Mısır	99.413.317
Endonezya	267.663.435
İran	83.024.745
Malezya	31.528.585
Nijerya	203.452.505
Pakistan	212.215.030
Türkiye	82.319.724
Toplam	1.140.973.380
İslam Ülkeleri	1,74 milyar
Dünya	7,76 milyar

D-8 Ülkeleri Genç (15-54 yaş) Nüfus Verileri, 2018

Ülkeler	Genç Nüfus (15-24 Yaş)	Toplam Nüfusa Oranı (%)	Genç Nüfus (25-54 Yaş)	Toplam Nüfusa Oranı (%)
Bangladeş	30.514.535	19	63.893.344	40
Mısır	18.539.315	18,6	37.485.108	37,7
Endonezya	44.513.270	17	111.530.370	42,5
İran	11.662.821	14	40.561.971	49
Malezya	5.325.762	17	13.031.959	41
Nijerya	40.313.416	20	65.027.574	30,4
Pakistan	43.522.585	21	79.061.569	38
Türkiye	12.900.152	15,8	35.148.092	43,2
D-8 Toplam	207.291.856	18	445.739.987	39

ekonomiyi tamamen yok saymadan) ekonomik kalkınma açısından son derece önemlidir.

D-8 ülkelerinin nüfus potansiyeli bağlamında önemli olan bir diğer husus ise, genç nüfusun (15-54 yaş) oldukça fazla olmasıdır. D-8 ülkelerinin toplam nüfuslarının yarısından fazlası (yaklaşık 650 milyon) gençlerden oluşmaktadır. Nüfusun çoğunluğunun genç olması bu ülkelere ciddi bir potansiyel sağlasa da bu potansiyel ancak etkin ve sağlıklı bir şekilde yönetildiğinde artı bir değere dönüşecektir. Bunun için de eğitim, istihdam ve sosyal haklar konularında ciddi planlamaların yapıp uygulanması gerekmektedir. Nitelikli bir genç nüfus oluşturma amacıyla eğitime yönelik hazırlanan plan ve programların başarılı bir şekilde

uygulanması, bu bağlamda son derece önemlidir.

Genç nüfus, ekonomiyi ileriye taşıyacak en önemli potansiyellerden biridir; dolayısıyla gençlerin sağlık, eğitim ve güvenliklerine yatırım yapmak gelecekteki üretkenliği de artıracaktır. Bu doğrultuda D-8 çatısı altında ortak politikalar geliştirilip gençlerin sorunlarına ve ihtiyaçlarına yönelik plan ve programların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Böylelikle nitelikli ve dinamik genç bir nüfusun sağlayacağı büyük bir potansiyel ortaya çıkacaktır. Bu konuda yapılabilecek iş birlikleri ve geliştirilebilecek ortak mekanizmalar, ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır. Buradaki amaç, sahip olunan potansiyelin altını çizip gündeme getirmeye çalışmaktır.

D-8'in gelecekteki başarısı, gençlerin D-8'in değeri ve ilkelerini benimseme, destekleme ve sürdürme konusundaki kararlılıklarına ve katkılarına bağlıdır.

Özellikle genç istihdamı ve girişimciliğine yönelik fırsatlar oluşturularak genç nüfusun gelişimine yatırım yapılması ve bunun teşvik edilmesi, D-8'in gelecekteki başarısı üzerinde belirleyici olacak en kritik hususlardan biridir. Bu noktada, D-8 kurumsal yapısı içerisinde bir gençlik forumu oluşturulup eğitim, girişimcilik, kültür gibi alanlarda gençlik çalışmalarının gençlerle birlikte organize edilmesi, hem D-8'in gelecekteki başarısı açısından hem ülkelerin genç nüfuslarının nitelikli hâle getirilmesi açısından hem de gençlerin D-8 oluşumunu daha yakından tanımaları ve bu örgütü benimsemeleri açısından önemlidir. Zira D-8'in gelecekteki başarısı, gençlerin D-8'in değeri ve ilkelerini benimseme, destekleme ve sürdürme konusundaki kararlılıklarına ve katkılarına bağlıdır.

Özellikle üniversiteli gençlerin bir araya getirilerek D-8'in ortak problemlerine yönelik çözüm önerilerinin ve liderlere tavsiyelerinin değerlendirilmesi, hem gelecekteki başarı üzerinde hem örgütün kapsayıcılığı üzerinde hem de daha geniş çevreler tarafından benimsenmesi üzerinde etkili olacaktır. Bu çerçevede belli periyotlarla gençlik zirveleri düzenlenmesi ve çeşitli konu başlıkları altında çalışma ve tartışma grupları oluşturulması, önemli bir iş birliği zemini sağlayacaktır. Zira uzun

vadeli başarı planlarının gençler hesabına katılmadan gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir; çünkü geleceğin karar alıcıları ve uygulayıcıları bugünün gençleri olacaktır. Şüphesiz gençliğe yönelik faaliyetler, hem geleceğe uyum noktasında kolaylaştırıcı olacak hem de geleceğin zorluklarının üstesinden gelebilmek için geliştirilecek projelerin hayata geçirilmesine zemin hazırlayacaktır.

Bu bağlamda, hâlihazırda İran sınırları içerisinde bulunan Uluslararası D-8 Üniversitesi'nin daha etkin hâle getirilmesi ve ülkelerin tecrübe ve yükümlülük paylaşımları konusuna ağırlık verilmesi büyük önem arz etmektedir. 2017 İstanbul Deklarasyonu ile birlikte İran'da kurulmasına karar verilen üniversite ile üyeler arasında akademik alanda değişim programlarının organize edilmesi amaçlanmış, ancak bu üniversitenin örgütün belirlenmiş hedeflerine yönelik olarak sınırlı alanlarda faaliyet göstermesi, önemli bir eksiklik olmuştur. Oysa D-8 Üniversitesi ile hem üyeler arası iş birliğinin geliştirilmesi hem de genç nüfusun nitelikli eğitime kavuşturulması hedeflenmelidir. Uluslararası bir nitelik taşıyan üniversitenin faaliyet alanları, ülkelerin sağlayacağı katkılara göre belirlenip, her ülkede üniversitenin bir biriminin olması, projenin yayılmasını ve daha

çok öğrenciye ulaşabilmesini mümkün kılacaktır.

D-8'in kuruluşunda belirlenen iş birliği alanlarının ve hedeflenen projelerin ülkeler arasında iş bölümü ile paylaştırılmış olması, örgütün etkinliğinin artması adına bir başlangıç noktası olabilir ve sorumluluk alınan alanlarla ilgili üniversite bünyesinde açılacak bölümler/fakülteler, o sorumluluğu üstlenmiş ülkelerde açılabilir. Böylece her ülkede üniversiteye bağlı bir kurum olması ve bu sayede hem daha fazla öğrenciye ulaşılması hem de yeni istihdam olanaklarının oluşturulması mümkün olabilir. Bu şekilde planlanacak bir iş bölümü sonucu bilim, teknoloji ve inovasyon gibi alanlarda sağlanacak gelişme ile şüphesiz sürdürülebilir kalkınmaya da katkıda bulunulacaktır. Bu gibi eğitim faaliyetleri ve gençlere yönelik diğer destek çalışmaları, bir yandan nitelikli eğitimi ve bilim ve teknoloji alanında kalkınmayı mümkün kılacak bir yandan da kalkınmakta olan İslam ülkelerinin dünyadaki statüsünü güçlendirecektir.

Bunlar dışında D-8 örgütünün başarısını etkileyecek bir diğer önemli faktör de bilgi ve tecrübe paylaşımıdır. Bu sayede hem üyeler arasında bir yakınlaşma ve karşılıklı bağımlılığın tesis edilmesi sağlanacak hem de ortak iş birliği mekanizmalarının oluşturulmasının önündeki entelektüel engeller kaldırılmış olacaktır. Söz konusu eğitim faaliyetleri de bilgi üretimi ve üretilen bilginin paylaşımı ile belirsizlikleri ortadan kaldırarak bir yandan kolektif bir kültürün oluşumuna imkân verecek bir yandan da aidiyet hissini artıracaktır.

Son olarak, D-8 ülkelerindeki halkların önemli bir oranının gelir düzeylerinin düşük olduğu dikkate alındığında, kapsayıcı ve nitelikli eğitim programları yoluyla bu ülkelerdeki insan kaynağının geliştirilmesi, yoksullukla mücadelede kritik bir vazife görecek. Bu doğrultuda, ilgili devlet kuruluşları ve yetkililerden oluşturulacak çalışma gruplarıyla öncelikle ülkelerin mevcut durumları ve ihtiyaçları tespit edilerek bir çözüm mekanizması geliştirilmesi önemli bir adım olacaktır.

ÜRETİM VE TİCARET

D-8 üyesi her devletin bir veya birkaç sektörde mukayeseli üstünlükleri bulunmakta ve bu durum ortak pazar ve iş birliği mekanizması içerisinde ciddi bir potansiyel meydana getirmektedir. Ne var ki doğal kaynak, sanayi, tarım, hizmet vb. tüm sektörlerde ülkeler için önemli bir potansiyel teşkil eden üretimler pazarlanamadıklarında ülkelere bir fayda sağlamamaktadır. D-8'in kuruluşunda ticari ve ekonomik ortaklıklar oluşturulması planlanmış olsa da bugüne kadar örgüt çatısı altında ortak bir mekanizma kurulamamış, bunun yerine ikili veya çok taraflı ticari ve iktisadi ilişkiler söz konusu olmuştur. Oysaki bu türden ilişkilerin gerçekleştirilebilmesi için bir örgüte ihtiyaç yoktur. D-8 örgütünün bu noktada sağlayacağı katkı, ortak bir ticaret normu, kural ve değerler bütünü oluşturulması olacaktır.

D-8 ülkelerinin birbirinden farklı ve uzak coğrafyalarda bulunması, bir yandan dezavantaj iken bir yandan da ürün çeşitliliği açısından ülkelerin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılama noktasında stratejik bir avantajdır. Nitekim her ülkenin önde gelen bir sektörü, avantajlı ürünü ya da avantajlı pazar koşulları vardır. Bu da D-8 ve üye ülkeler açısından önemli bir potansiyeldir.

D-8 ülkelerinin büyük bir kısmı zengin doğal kaynaklara sahiptir. Örneğin 2018 verilerine göre (D-8 verileri) örgüte üye ülkeler, günde yaklaşık 7 milyon varil ham petrol üretirken dünya petrollerinin önemli bir kısmını sağlamıştır. Ayrıca

yıllık ortalama 551 milyar metreküp doğal gaz üretimi gerçekleştiren D-8 üyeleri, bu alanda da dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır. Bu üretimin önemli bir kısmı da İran ve Nijerya tarafından yapılmaktadır. Ancak örgüt üyesi ülkeler tarafından üretilen ham petrolün ihraç edilmesi ve işlenmesi noktasında ciddi bir iş birliğine ihtiyaç vardır. İran üzerindeki yaptırımlara alternatif kanallar oluşturulması ve Nijerya'nın petrol üretimini sanayiye entegre edebilmesi için farklı projelerin hayata geçirilmesi, bu potansiyelin değerlendirilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

D-8 ülkelerinden bazıları, özellikle Malezya ve Endonezya gibi Güneydoğu Asya ülkeleri, sanayi için önemli ham maddelerden olan kauçuk ve kalay gibi ürünlerin üretiminde dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır.

Tarım üretimi açısından bakıldığında da üye ülkelerin hemen hepsinin kendine yeter durumda olduğu görülmektedir. Tarım sektörü, yaşamın sürdürebilmesi için vaz geçilmez olması yanı sıra istihdam ve millî gelire katkısı, farklı sektörlerle ham madde kaynağı oluşturması, dış ticarete dolaylı veya doğrudan etkisi gibi sebeplerle tüm ülkeler için vazgeçilmez bir üretim sektörüdür. D-8 ülkeleri de genel anlamda önemli tarım ülkeleridir ve özellikle kırsal nüfusun yoğun olduğu ülkelerde bu sektör hayati öneme sahiptir.

D-8 ülkelerinin teknoloji alanında da gelişmekte olan diğer ülkelere kıyasla iyi bir seviyede olduğu, vasıflı iş gücü bakımından da ciddi birikimleri bulunduğu söylenebilir. Ayrıca teknoloji üretimi konusunda büyük bir potansiyele sahip olan D-8 ülkeleri, 2018 yılında başta Malezya, Endonezya ve Türkiye olmak

üzere toplam yaklaşık 100 milyar dolar değerinde teknoloji ihracatı gerçekleştirmiştir. Bu alanda önümüzdeki süreçte örgüt çatısı altında bir tür bilgi paylaşım mekanizması oluşturularak diğer ülkelerin de teknolojik gelişimlerini ve kendi bilgi üretim mekanizmalarını güçlendirmeleri desteklenebilir; ortak bilimsel çalışma grupları tesis edilerek kapsayıcı bir teknolojik kalkınmanın önü açılabilir.

Teknoloji üretimindeki iş birliği mekanizmalarını güçlendirmek için teknoloji ve sanayi üretimi bir araya getirilerek müşterek bir üretim mekanizması inşa edilebilir. Örneğin, üretim kapasitesine göre her ülkenin farklı parçalarını ürettiği ortak bir ürün ortaya konulabilir. Şu an gündemde Malezya, Pakistan ve Türkiye arasında bu yönde bir iş birliği projesi söz konusudur ancak bu tür iş birliklerinin D-8'i geri planda

D-8 Ülkeleri Dış Ticaret Verileri, 2018		
Ülkeler	D-8 İçi Ticaret (Milyar Dolar)	Toplam Dış Ticaret (Milyar Dolar)
Bangladeş	30.514.535	19
Mısır	18.539.315	18,6
Endonezya	44.513.270	17
İran	11.662.821	14
Malezya	5.325.762	17
Nijerya	40.313.416	20
Pakistan	43.522.585	21
Türkiye	12.900.152	15,8
D-8 Toplam	207.291.856	18

Kaynak: International Monetary Fund (IMF), T.C. Dışileri Bakanlığı

bırakmayacak şekilde uygulanmasına ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir; zira ikili veya çok taraflı iş birlikleri yerine, D-8 çatısı altında kolektif bir iş birliği oluşturulması, örgütün etkinliğinin artırılması bakımından çok daha önemlidir.

Yukarıda da belirtildiği üzere D-8, ekonomik iş birliği örgütü olarak kurulmasına rağmen ekonomik ve ticari ilişkiler örgüt çatısı altında yeteri kadar geliştirilememiş ve ülkelerin dış ticaretlerinde örgüt üyesi ülkelerin payı oldukça düşük seviyelerde kalmış, beklenen performans yakalanamamıştır. Dış ticaret verilerinin yer aldığı tablodan da anlaşıldığı üzere,

ekonomik ve ticari temellerle kurulan örgüt, bu alanda hedeflenen iş birliğini gerçekleştirememiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, üye ülkelerin birbirlerine gerekli ekonomik ve siyasi katkıyı sunmamaları, hatta bu konuda ilgisiz ve isteksiz olmalarıdır; bir diğer sebep de üye ülkelerin ticari ilişkilerinin belirli bazı alanlarla sınırlı kalmasıdır.

Ekonomik iş birliğinin istenen seviyeye getirilebilmesi, çok taraflı proje ve planlamaların oluşturulup uygulanmasına bağlı olduğu kadar, ülkelerin kendi millî güçlü ekonomik hamlelerine de ciddi oranda bağlıdır. Bu çerçevede ekonomik ve ticari anlamda hedeflenen iş birliği performansının yakalanmasına yönelik

bazı somut adımlar atılabilir. Bu amaçla öncelikle hem pazar açısından hem de ticari ve ekonomik kapasite açısından veri bankaları oluşturularak bilgi paylaşım ağlarının kurulması gerekmektedir. Zira üye ülkeler arasında ticaretin ve iş birliğinin geliştirilebilmesi için kapsamlı bir ticari ve ekonomik bilgiye ihtiyaç olduğu ortadadır. Bununla ilintili olarak, ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik bankacılık ve finans işlemlerinin sadeleştirilerek üye ülkelerin sistemlerinin birbirine uyumlu hâle getirilmesi de büyük önem arz etmektedir.

Bütün bunların dışında, D-8 İslami bir ekonomik ve ticari iş birliği oluşturmaya yönelik kurulmuş bir örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır; dolayısıyla bu amaçla üye ülkelerde İslami ticaret merkezlerinin kurulması, bunun teşvik edilmesi ve ticaret fuarlarının sayılarının artırılarak ilişkilerin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi, D-8'in gelecek başarısı açısından son derece önemlidir. Ayrıca D-8 ülkelerinin ciddi miktarlarda beyin göçü verdiği ve bu durumun teknik gelişim için önemli bir engel teşkil ettiği de bilinmektedir. Bu durumun önüne geçmek için ise ülkeler arasındaki teknik iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi zorunludur.

Bunlar dışında teknik altyapı çalışmaları tamamlanarak üye ülkeler arasındaki ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik vize serbestisi ve gümrük anlaşmalarının gerçekleştirilmesi gibi projelerin de ivedilikle uygulamaya konulması gerekmektedir. Bu projelerin hayata geçirilmesi hâlinde D-8 ülkeleri arasındaki ticaret hacminin önemli ölçüde artarak

Ekonomik iş birliğinin istenen seviyeye getirilebilmesi, çok taraflı proje ve planlamaların oluşturulup uygulanmasına bağlı olduğu kadar, ülkelerin kendi millî güçlü ekonomik hamlelerine de ciddi oranda bağlıdır.

hedeflenen seviyeye gelmesi mümkün olacaktır. Ayrıca dövizle bağımlılığın azaltılmasına yönelik olarak millî para birimlerinin kullanılabilmesi için teknik çalışma gruplarının ülkelerin merkez bankalarının katılımıyla bir an önce toplanması, bilgi paylaşımı açısından önemlidir. Bu sayede planlanan proje ve programlar da söylemde kalmaktan çıkıp icraata geçirilmiş olacaktır. Zira D-8'in en önemli problemlerinden biri, hedef olarak belirlenen projelerin yalnızca söylemde kalması, hayata geçirilememesidir.

Ulusal para birimlerinin kullanımının önünün açılmasına yönelik olarak tasarlanan takas usulü ticaret konusu da D-8'in gündemindedir. Bu yöntemin yeni fırsatlar oluşturup oluşturamayacağı, üye ülkeler arasındaki ticareti geliştirip geliştiremeyeceği gibi soruların yanıtlanması ve bu alandaki verilerin ortaya konmasına yönelik ekonomik ve ticari bürokrasinin bir an önce düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun için de bu konuda uzmanlaşmış akademisyenlerin yardımlarına ihtiyaç vardır. Bu projenin hayata geçirilmesi amacıyla üye ülkelerin yetkililerinin bir araya gelerek gerekli teknik çalışmaları gerçekleştirmesi ve ihtiyaç duyulan ya-

Sermaye birikimleri görece daha fazla olan ülkelerin diğer üye ülkelerdeki yatırımlarının sayısını ve niteliğini artırmaları, D-8'in başarısı açısından büyük önem arz etmektedir.

sal düzenlemelerin ivedilikle yapılması gerekmektedir.

D-8 çatısı altında ticaretin serbest olması hâlinde, bu ülkeler arasındaki ticari faaliyetlerin ne kadar artış göstereceğine dair bazı araştırmalar hâlihazırda mevcuttur. Takas usulüyle ilgili ise bu türden araştırma ve akademik çalışmalar bulunmamaktadır; dolayısıyla takas edilebilir ürünlerin neler olduğuna, bu usulün nasıl ve hangi yollarla gerçekleştirilebileceğine ve bu tarzda bir ticaretin üye ülkeler arasındaki ticareti ne oranda etkileyeceğine dair ülkelerin durumlarını gösteren verilere ihtiyaç vardır.

D-8 ülkelerinin çoğunda özel sektör ekonominin itici gücü hâline gelmiş ve bu ülkelerde son yıllarda büyük şirketler kurulmaya başlanmıştır; öyle ki bu şirketlerden bazıları dünyanın en büyük 500 şirketi arasına girmiştir. Bu şirketlerin elektronik, otomotiv gibi yüksek teknoloji endüstrilerde, dünyanın tanınmış firmaları ile ortaklığı, ilgili ülkelerde önemli bir teknoloji ve sanayi tabanı oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

D-8 ülkelerinin uluslararası ticaretteki rekabet kapasitelerini artırmak ve yeterli potansiyele sahip işletmelerin sisteme katılımlarını sağlamak adına gerekli prosedürleri mümkün mertebe basitleştirerek karmaşıklaşan uluslararası ticaret

sürecini sade ve kolay sürdürülebilen bir yapıya dönüştürmek gerekmektedir. Özetle D-8 ülkeleri arasında ticareti geliştirme çabalarının temel amacı, dış ticaretle ilgili yasal düzenlemelerin ve süreçlerin basitleştirilmesi, teknik altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi, ülkelerin yasal düzenlemelerinin birbirleriyle uyumlu hâle getirilmesi ve bu sayede örgüte üye ülkeler arasındaki ticaretin daha verimli ve hızlı bir şekilde yürütülmesi olmalıdır.

Son yıllarda küresel finans krizlerinin sebep olduğu olumsuzluklar karşısında, bu ülkeler arasında birikmiş olan fonların yine bu ülkelerde değerlendirilmesinin sağlıklı olacağı düşüncesi öne çıkmaktadır. Bu düşüncenin hayata geçirilmesi için yapılması gerekenin ise, ülkelerin sermaye piyasalarının iş birliği zemininde bir araya getirilmesi olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda, D-8 ülkeleri arasında hem yasal ve kurumsal hem de üretim bağlamında ortak bir anlayışın geliştirilmesi kritik öneme sahiptir. Sermaye birikimleri görece daha fazla olan ülkelerin diğer üye ülkelerdeki yatırımlarının sayısını ve niteliğini artırmaları, D-8'in başarısı açısından büyük önem arz etmektedir. Bütün bunların yanı sıra üye ülkeler arasındaki yatırım ortamının ve imkânlarının iyileştirilip geliştirilmesi için de bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir.

JEOPOLİTİK

D-8 ülkeleri, jeostratejik konumları bakımından oldukça geniş ve kritik öneme sahip alanları kontrol etmektedir. Buna göre, Afrika'da Nijerya Gine Körfezi'nde; Mısır Kızıldeniz, Süveyş Kanalı ve Babü'l-Mendep Boğazı'nda; Avrupa ve Asya'da Türkiye, İstanbul ve Çanakkale boğazları yanı sıra Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de; İran Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı ve Umman Denizi'nde; nükleer enerjiye sahip olan Pakistan Umman Denizi'nde hâkimdir. Güneydoğu Asya'da ise Endonezya Sonda ve Lombok boğazlarına; Malezya Malakka Boğazı'na; Bangladeş Bengal Körfezi'ne sahip olmaları hasebiyle stratejik açıdan son derece önemli ülkelerdir. Netice itibarıyla D-8'i oluşturan ülkeler, Batı Afrika kıyılarından Güneydoğu Asya adalarına kadar geniş bir coğrafyada etkindir.

Topluluk ülkelerinden Türkiye, hem karadan hem de denizden Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında siyasi ve ekonomik öneme sahip doğal bir köprü oluşturmaktadır. Nijerya, Atlas Okyanusu'na kıyısı olması hasebiyle Afrika kıtasının Avrupa ve Amerika kıtalarına açılan kapılarından biridir. Mısır da kıyısı olduğu denizler sebebiyle benzer bir jeopolitik öneme sahiptir; ülke hem Akdeniz ve Kızıldeniz yolu üzerinden deniz yoluyla hem de Afrika ve Asya arasında karadan dünyaya açılan önemli bir konumda yer almaktadır. Birbirleriyle sınır komşusu olan Pakistan ve İran da benzer şekilde Asya ve Avrupa kıtası arasında kara ve deniz bağlantı noktalarına sahip, jeopolitik açıdan son derece önemli ülkelerdir.

Bangladeş de Hint Okyanusu'na ve Bengal Körfezi'ne hâkimiyeti ile siyasi ve ekonomik önemi haiz kritik bir coğrafyada bulunmaktadır. Güneydoğu Asya'da Endonezya ve Malezya, birbirine komşu olan ada ve yarımada ülkeleridir. Hint ve Pasifik okyanuslarının birleştiği noktada yer alan bu iki ülke, deniz ticaretinin kontrolü açısından oldukça önemli bir konumdadır.

D-8 ülkelerinin bu kritik konumları, yukarıda ele alınan iş birliği olanaklarının gerçekleştirilip ilişkilerin her alanda geliştirilmesiyle şüphesiz çok daha stratejik bir hâle gelecektir. Bu jeostratejik avantaj, D-8 ülkeleri açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır; ancak iş birliklerinin, proje ve programların hayata geçirilememesi durumunda bu potansiyelin atıl kalması kaçınılmazdır.

Özetle D-8'in aktif ve başarılı bir şekilde işleyebilmesi, üye ülkelerin birlikte irade göstererek iş birliği zemini oluşturmalarına; siyasi, iktisadi, diplomatik, kültürel, askerî ve ticari ilişkilerini geliştirip

derinleştirmelerine bağlıdır. Bunun için de her bir ülkenin siyasi irade ortaya koyması gerekmektedir. Zira ekonomi, ticaret, kültür gibi alanlarda bir entegrasyonun sağlanması ancak hükümetlerin siyasi irade göstermeleriyle mümkündür. D-8'in kuruluş ideallerini gerçekleştirmek ve uzun vadeli hedeflerine ulaşma

stratejisinin başarısı, sahip olunan muazzam potansiyellerin ve üye ülkelerin belirli özelliklerinin öne çıkarılmasına, zorluklarının objektif bir şekilde analize ve bunların aşılması için gerekli iş birliklerinin geliştirilmesine bağlıdır; bunun için de kolektif bir çaba ve kararlılık gerekmektedir.

KOLEKTİF KİMLİK İNŞASI

Kolektif kimlik, ortak sınırları inşa etmek için oluşturulan benzerlik ve farklılıklar olarak tanımlanabilir. Kolektif kimliğin en temel işlevi, sosyal yapının ve o yapının üyeleri arasındaki güven ve dayanışmanın sürdürülmesini sağlamaktır. Kolektif kimliğin oluşması ve bunun üyeler tarafından benimsenebilmesi; ortak fikir, anlayış, norm, değer, söylem, inanç ve bilgi gibi bazı unsurların oluşmasını gerektirmektedir. Bu unsurların benimsenmesi de ortak tecrübe ve eylemi meydana getirdiğinden aidiyet hissinin artıracaktır.

Bugün D-8'in en önemli problemlerinden biri, bir nevi meşruiyet sorunudur. Yalnız burada yasal bir meşruiyet sorunundan bahsedilmemektedir; üye ülkeler tarafından örgüte gerekli ilginin gösterilmemesi dolayısıyla hedeflenen ortak zeminin oluşturulamamış olması kastedilmektedir. Öyle ki D-8'e üye ülkeler arasında bugüne kadar ekonomik ve ticari ilişkilerin ötesinde ortak bir kültür, anlayış, değer ve söylem geliştirilememiştir.

Örgütün başarısını etkileyen en önemli etmenlerden biri de ikinci planda

kalmış olmasıdır. Bu durumun sebepleri önceki bölümlerde ele alınmıştır. Elbette ki örgütün kurulduğu dönemin ulusal ve uluslararası koşullarıyla günümüzdeki koşullar birbirinden oldukça farklıdır. Bugün ulusal hükümetler görece daha güçlü olsalar bile devletler arası iş birliği olanaklarının genişletilmesine ve derinleştirilmesine daha çok ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Bir önceki bölümde D-8'in ve üye ülkelerin potansiyelleri ve bu potansiyellerin oluşturabileceği olası iş birliği mekanizmaları ele alınmıştır. Bu iş birliklerinin gerçekleştirilebilmesi için ise üye ülkelerin D-8'e olan aidiyet hislerini derinleştirmeleri gerekmektedir. Elbette ki bu, karşılıklı ilerleyen bir süreçtir. İş birliği ve kurumsal düzenlemeler arttıkça üye ülkelerin ortak bir norm, ortak değerler ve ortak bir anlayış geliştirmeleri ihtimali de o kadar artacaktır; dolayısıyla da bu durum yeni iş birlikleri geliştirmek için uygun bir zemin oluşturacaktır.

Burada kolektif kimlik oluşumundan kasıt, kimliklerin aynılaştırılması değil; daha ziyade D-8 ülkeleri ara-

sında ortak bir “biz” hissi geliştirilebilmesidir. Muhakkak ki söz konusu norm, kural ve fikirlerin yerleşmesi ve ülkeler tarafından benimsenmesi, örgüt çatısı altında gerçekleşecek sosyalleşme süreçleri ile oluşacaktır; dolayısıyla üye ülkeler arasındaki iş birliğinin hem genişletilmesi hem de derinleştirilmesi, her alana yayılması, bu sosyalleşme açısından kritik öneme sahiptir. Sosyalleşme sonucunda da örgüt içerisinde oluşturulan ortak değerlerin içselleştirilmesi mümkün olacaktır.

Kolektif kimlik oluşumu bir yandan aidiyet hissini bir yandan da örgütün işlevselliğini ve etkinliğini artıracaktır. Bu ortak unsurların oluşturulabilmesi de en nihayetinde karşılıklı ilişkilerin derinleştirilmesine bağlıdır. Karşılıklı ilişkilerin derinleştirilmesi ise ekonomik ve ticari ilişkilerin ötesinde, çok daha geniş perspektifte bir iş birliğinin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu kolektif kimlik oluşumunun sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, toplumların da bu unsurları benimsemesinden geçmektedir. Yalnızca üye ülkelerin siyasetleri arasında değil, halklar arasında da bir birliğin ve yaklaşmanın sağlanması gerekmektedir. Bu da ekonomi ve ticaretin yanı sıra toplumsal ve kültürel alanlarda da geliştirilecek iş birliklerine bağlıdır.

İlk adım olarak D-8 ülkelerinin örgüt çatısı altında ticari, ekonomik, kültürel, toplumsal ve siyasi anlamda çeşitli norm ve kuralların oluşturulması üzerinde çalışmaları, ortak bir zeminin tesisi açısından önemlidir. Bu

Uluslararası örgütler, kolektif bir kimlik oluşturma sürecinde bazı ortak değerleri meydana getirir ve bu değerler bütünü, üyelerin bu örgütsel kimliği benimsemesinde önemli rol oynar.

bağlamda üye ülkeler arasında İslami norm ve kurallar çerçevesinde ticari ve ekonomik iş birlikleri geliştirilebilir. Zaman içerisinde oluşan bu normlar belirli bir kimliğe uygun olarak benimsenen davranış standartlarını meydana getirecektir. Bu noktada ortak bilgi, tecrübe ve eylemler geliştirilmesi son derece önemi haiz bir meseledir. Ortak bilgi ve eylemler hem ortak beklentiler olan normları meydana getirir hem de üyeler arasında ortak anlayışları oluşturur. Ticari, ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel iş birliklerinde davranış kalıpları ve ortak yasal düzenlemeler oluşturulması, örgüte olan aidiyet hissini artıracak ve örgütün gelecek başarısı üzerinde belirleyici olacaktır. Oluşturulan bu norm ve kurallar sayesinde, örgüt çatısı altında gerçekleştirilen faaliyetler bir alışkanlık hâline gelecek ve standart uygulamalar ortaya çıkacaktır. Bu da norm ve kuralların kurumsallaşmasını sağlayacaktır.

Ortak norm ve kurallar ayrıca müşterek tecrübe ve eylemler bütününe oluşumuna yol açacak ve bu şekilde ortak bir anlayış ve söylem geliştirilmesi mümkün olacaktır. Kolektif kimlik açısından en önemli unsurlardan biri de üyelerin birlikte hareket edebiliyor olmasıdır. Bu noktada aralarında

anlaşmazlık bulunan üyelerin bu anlaşmazlıklara müşterek bir zeminde diğer üyelerle birlikte bir çözüm mekanizması oluşturmaları, ortak hareket edebilme adına gereklidir. Zira ancak aralarındaki sorunları minimize edebilmiş ülkeler, bölgesel ve uluslararası meselelerde ortak hareket etme imkânı bulabilirler. Bu noktada şunu tekrar belirtmek gerekir ki, bu uzlaşının gerçekleşebilmesi, üye ülkelerin siyasi iradelerinin kararlılığına bağlıdır; dolayısıyla kolektif kimlik, bu siyasi iradeyi harekete geçirme konusunda son derece önemlidir.

Uluslararası örgütler, kolektif bir kimlik oluşturma sürecinde bazı ortak değerleri meydana getirir ve bu değerler bütünü, üyelerin bu örgütsel kimliği benimsemesinde önemli rol oynar. Üye ülkeler oluşturulan bu müşterek değerleri korumaya yönelik hareket

ettiklerinde kolektif kimlik de kolayca oluşturulabilir. Bu ortak değerler D-8 örgütünün kurucu sözleşmesinde ve örgüt çatısı altında yapılan çeşitli anlaşmalarda yer almaktadır. Bu mevcut değerlerin genişletilmesi ve üye ülkeler tarafından içselleştirilmesi için uygun ortamın oluşturulması gerekmektedir. Sivil toplum, insan hakları, adalet, barış, güvenlik, özgürlük, demokrasi gibi konularda ortak değerlere sahip olmak, bu tür yapılar için büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda D-8'in günümüz şartlarına ayak uydurarak vizyon ve misyonunu genişletip ulusal, bölgesel ve uluslararası meselelere daha geniş bir perspektiften yaklaşması gerekmektedir.

Ortak bir kimliğin oluşturulabilmesi için önemli olan bu unsurlar, aynı zamanda sosyal bütünleşmeyi de gerekli kılmaktadır. Sosyal bütünleşme

D-8 örgütünü meydana getiren ülkelerin en temel ortak özelliği, nüfuslarının önemli bir çoğunluğunun Müslüman olmasıdır.

kavramı bir yandan örgütsel düzen ve yapının bir yandan da işlevlerin ve uygulamaların (eylem) bütünleşmesini ifade etmektedir; yani sosyal bütünleşme bu yapıyı meydana getiren ülkelerin karşılıklı ilişkilerindeki uyum ve bağımlılığı bir istikrar içerisinde devam ettirmeleri sürecidir. Bu, aynı zamanda birlik ve bütünlüğe de işaret etmektedir.

Karşılıklı ilişkilerin derinleştirilmesi ortak tecrübe ve eylemlerin oluşması açısından kritik öneme sahiptir; ancak bu, yalnızca üye ülkelerin siyasetleri arasında değil toplumlar arasında da karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi şeklinde olmalıdır. Bu noktada, kültürel

ve toplumsal iş birlikleri sağlanması son derece faydalıdır. Kültür ve eğitim gibi alanlarda müşterek politika ve uygulamaların benimsenmesi ve sivil topluma yönelik ortak değerlerin oluşturulması, bütünleşme perspektifinin genişletilmesi açısından önemlidir.

Özetle kültürel iş birliğine yönelik çalışmalar, ortak kimlik oluşumunu etkileyen en önemli faktörlerdir ve ancak bilgi, beceri, sanat, eğitim gibi unsurların ulusal sınırlar ötesinde teşvik edilmesiyle gerçekleşebilir. D-8 ülkelerinin de kültürel iş birliğine yönelik girişimleri desteklemek ve bu süreçte kimlik oluşumunu gerçekleştirmek için müşterek politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Sivil toplum faaliyetlerinin desteklenmesi ve bir araya getirilmesi de bu bağlamda atılabilecek somut adımlardan biridir. Sivil toplum zirveleri düzenlenerek bu alanda çalışan kuruluşlarının bir araya getirilmesi ve oluşturulan bu platformda fikir alışverişleri ve ortak politika ve uygulamalar geliştirilip karar alıcılara tavsiyeler sunulması, örgütün kapsayıcılığı ve gelecek başarısı açısından kritik öneme sahiptir.

Kültürel iş birliğine yönelik olarak eğitim alanında da ortak politikalar uygulanabilir. Bu doğrultuda, öğrenci değişim programlarının genişletilerek daha fazla alanda öğrencinin üye ülkeler arasında mobilizasyonunun

Özelde D-8 ülkeleri, genelde de İslam ülkeleri arasındaki iş birliğinin eğitim, akademi, medya, bilim, teknoloji, savunma sanayi, güvenlik, kültürel faaliyetler gibi alanlara doğru genişletilmesi, ortak bir kimlik oluşturulması adına son derece önemlidir.

sağlanması, kültürel etkileşimin arttırılmasında etkili olacaktır.

Oluşturulan bu ortak norm, değer ve anlayışlar, aynı zamanda üye ülkeler açısından otoriterlik, askerî rejim, zayıf liderlik, ekonomik geri kalmışlık, ekolojik krizler ve şiddet gibi meydan okumalarla mücadele konusunda da ortak eylemlerin icra edilmesini kolaylaştıracaktır. Müşterek bir problem ve uyuşmazlık çözme mekanizmasının varlığı ve bu mekanizmanın etkin ve başarılı bir şekilde kullanılması, bir yandan örgütün güven inşasına katkıda bulunurken bir yandan da üye ülkeler arasındaki bağı ve ilişkileri güçlendirecektir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen politika ve uygulamaların tamamı, D-8 çatısı altında üye ülkelerin entegrasyon ve ortak kimlik oluşturma süreçlerine önemli katkılarda bulunmaktadır.

D-8 örgütünü meydana getiren ülkelerin en temel ortak özelliği, nüfuslarının önemli bir çoğunluğunun Müslüman olmasıdır. Nitekim örgütün kuruluşunun ardında yatan temel etmenlerden biri de İslam ülkelerini ekonomik, ticari, kültürel anlamda bir araya getirmektir. Günümüz dün-

yasında Müslüman ülkelerin ilimde ve teknolojik gelişmeler konusunda geride kalmış olmaları sebebiyle bu alanlarda yaşanan sorunlara yönelik çözümler yalnızca Batı toplumları tarafından önerilen ve Batı'da üretilen yaklaşımlarla sınırlı kalmaktadır. Batılı anlayışa uygun bu öneriler ise, Müslüman ülkelerde ortaya çıkan sorunların çözümünde çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.

Batı'daki ilerlemelerden yararlanmakla birlikte, İslam medeniyetinin ortaya koyduğu ilerleme ve çözüm örneklerinden de istifade etmek gerekmektedir. Bu noktada, İslam medeniyetinin sahip olduğu potansiyeli ve gücü gün yüzüne çıkaracak kültürel, siyasi, bilimsel faaliyetlerde bulunulması, hem ortak kimliği güçlendirecek hem de İslam dünyası imajına olumlu katkı sağlayacaktır. Hasılı özelde D-8 ülkeleri, genelde de İslam ülkeleri arasındaki iş birliğinin eğitim, akademi, medya, bilim, teknoloji, savunma sanayi, güvenlik, kültürel faaliyetler gibi alanlara doğru genişletilmesi, ortak bir kimlik oluşturulması adına son derece önemlidir.

Buraya kadar bahsedilen iş birliği imkânları, ortak zemin oluşturmaya yönelik mekanizmaların kurulmasına, karşılıklı ilişki ve etkileşimin geliştirilmesine ve müşterek bir kimlik oluşturulmasına hizmet edecek ve oluşan bu kimlik, ilişkilerin devamlı hâle gelmesinin önünü açacaktır. Dolayısıyla sözden eyleme geçilmesi ve hedeflenen proje ve uygulamaların bir an önce hayata geçirilmesi bu bağlamda kritik öneme sahiptir.

D-8 ülkelerinin yapacakları iş birliğinin genişlemeye olduğu kadar eyleme dönüşmeye de odaklanması gerekmektedir. Böylece üye ülkeler arasında gelecekte karşılaşılabilecek olası sorunların çözümü için birlikte hareket edilmesine yönelik bir anlayış da gelişecektir.

D-8 çerçevesinde kolektif bir kimlik oluşturma önündeki en büyük engellerden biri, geri planda kalan örgütün tanınırlığının yetersiz olmasıdır. Özellikle üye ülkelerin toplumlarının bu ortak kültürü benimseyebilme-leri, D-8 hakkında malumata sahip olmalarını gerektirmektedir. Ne var ki, uluslararası arenada yeteri kadar bilinen ve çalışmaları takip edilen bir örgüt profili oluşturulamamıştır. Bu durumu değiştirmek için üye ülkelerde sivil toplum kuruluşları ve diğer toplumsal gruplarla bir araya gelerek ortak mekanizmalar geliştirilmesi, örgütün tanınırlığı ve içselleştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Diğer hükümetler arası bölgesel ve küresel örgütlerle iş birliğinin ve karşılıklı etkileşimin arttırılarak tecrübe paylaşımında bulunulması da D-8'in imajını güçlendirip dünyanın sorunlarına ortak çözüm mekanizmaları geliştirilmesinin önü açacaktır. D-8 ülkeleri belirli bir coğrafyada bulunmadığından üyeler arasında coğrafi bir uzaklık söz konusudur. Farklı coğrafyalarda yer alan üye ülkelerin üyesi oldukları diğer bölgesel örgütlerle iş birlikleri geliştirmeleri, bu ülkelerin içinde bulunduğu sorunlara yönelik daha kapsayıcı ve sağlıklı çözüm yol-

larının geliştirilmesine olanak sağlayacaktır.

Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası sivil toplum kuruluşlarının uluslararası sistemde önemli etkilere sahip oldukları inkâr edilemez bir gerçektir; dolayısıyla bu kurumların faaliyet gösterdikleri alanlarda yayınladıkları raporlar ve gerçekleştirdikleri çalışmalar, devletlerin davranışlarını da önemli ölçüde belirlemektedir. Bu bağlamda D-8 çatısı altında, uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılması ve bu iş birliğine uyulması da D-8 ve üye ülkeler açısından bir yandan güven artırıcı bir nitelik taşıırken bir yandan da örgütün uluslararası imajını güçlendirecek bir adım olacaktır.

Kolektif kimliğin oluşmasına önemli katkısı olan bir diğer unsur ise ortak bilgidir. Ortak bilgi, ülkeler arasında müşterek anlayış ve fikirleri oluşturan en temel etkidir ve ancak iş birliği alanlarında ülkeler açısından gerekli bilginin toplanması ve paylaşılması ile elde edilebilmektedir. Birlikte hareket etmek ve gelişen olaylara ortak tepki verebilmek, böyle bir bilgiyi gerekli kılmaktadır.

Bu doğrultuda, üye ülkeler arasında, iş birliği yapılan ve karşılıklı etkileşimin bulunduğu alanlarda bir veri bankası/tabanı oluşturulması, gelecekte karşılaşılabilecek sorunlara hızlı bir şekilde çözüm üretilmesinin önünü açacaktır. Bu amaca yönelik olarak üzerinde uzlaşma sağlanmış ilke, değer ve bilgilerin belirlenmesi

sürecinde, üye ülkelerden uzmanların değerlendirmesiyle sınırları çizilen genel kabul görmüş algısal bir uzlaşmanın sağlanması, kolektif kimliğin inşa sürecinde büyük öneme sahiptir.

Son olarak, kolektif kimliğin oluşması ve bu kimliğin üye ülkeler tarafından içselleştirilmesi, güçlü ve kapsayıcı

nitelikte bir kurumsal ve bürokratik yapıya bağlıdır. Bu noktada D-8'in içinde bulunduğu en önemli sorunlardan biri de kurumsal yapısının dar ve kapalı olmasıdır. Eyleme geçme noktasında başarısız olan bu yapının D-8'in gelecek başarısı açısından bir an önce revize edilip yenilenmesi gerekmektedir.

YENİDEN KURUMSALLAŞMA

D-8'in hedeflediği projeleri bugüne kadar tam anlamıyla hayata geçirememesinin ardında yatan en temel sebepler, örgütün kurumsal yapısının zayıf ve dar kapsamlı olması, bürokratik yapısının ise kapalı olmasıdır. Bürokratik yapının kapalı olmasından kasıt, şeffaf olmaması değil, daha ziyade hareketli ve ulaşılabilir olmasıdır. Bu da D-8'in tanınırlığını artıracak faaliyetlerin sayısının az olmasına yol açmaktadır. Bu noktada merkezi İstanbul'da bulunan D-8 Genel Sekreterliği'ne önemli görevler düşmektedir. Ayrıca yetkililerin bir araya gelerek görece başarılı olmuş diğer bölgesel ve küresel uluslararası örgütlerle fikir alışverişinde bulunması; teşkilat yapısının nasıl geliştirilebileceği, nasıl daha etkin hâle getirilebileceği üzerine çalışma grupları oluşturulması gibi girişimler, örgütün gelecekteki başarısı açısından kritik öneme sahiptir. Nihayetinde kurumsal yapının güçlü, kapsayıcı ve etkin olması, örgütün güvenilirliğini artırmakla kalmayıp aynı zamanda ülkelerin aidiyet hislerini

ve örgüt çatısı altında birlikte hareket etme isteklerini de artıracaktır. Bu şekilde kolektif kimliğin gelişimine de katkıda bulunulmuş olacaktır.

Bir uluslararası örgütün resmî kurumları, üyeler arasında ortak kimlik oluşumunda kanal işlevi görmek ve karşılıklı etkileşimi artırıcı bir rol oynamaktadır. Çalışma alanları bakımından bu kurumların çeşitliliğinin artırılması, bir yandan bürokratik sü-

reçleri kolaylaştırırken bir yandan da örgütün etkinliğini ve güvenilirliğini artıracaktır. Her kurum, uzmanların bir araya gelmesiyle kendisine verilmiş görevi icra edecek ve bu sayede etkin kararlar alınabilecektir. Ancak bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, bu kurum çeşitliliğinin yalnızca nicelik olarak artırılması bürokratik açıdan bir hantallık meydana getirecektir; dolayısıyla hem hâlihazırda var olan resmî kurumların hem de kurulması

D-8'in hedeflediği projeleri bugüne kadar tam anlamıyla hayata geçirememesinin ardında yatan en temel sebepler, örgütün kurumsal yapısının zayıf ve dar kapsamlı olması, bürokratik yapısının ise kapalı olmasıdır.

önerilenlerin faal olmaları ve gerekli eylemleri gerçekleştirmeleri kritik önemdedir.

D-8'in mevcut kurumsal özellikleri dikkate alındığında geniş kapsamlı bir teşkilat yapısının bulunmadığı görülmektedir. Örgütün organlarını oluşturan Zirve, Konsey, Komisyon ve Genel Sekreterlik, sınırlı konularda görev icra etmektedir. İş birliği imkânlarının arttırılması için kurumsal yapının görev tanımının genişletilmesi ve uzmanlaşmaya yönelik bir teşkilat yapısının oluşturulması gerekmektedir.

Bugüne kadar hükümet/devlet başkanlarının katılımında gerçekleştirilen Zirve toplantıları, durum tespitinden öteye geçememiş ve etkili kararlar almakta zorlanmıştır.

Dışişleri bakanlarının katılımında gerçekleştirilen Konsey toplantıları ise gerekli ve yeterli uzman tavsiyesinin alınmaması sebebiyle etkili bir karar alma mekanizması oluşturamamıştır. Bugüne kadar örgüt bünyesinde imzalanan çoğu anlaşma, üye ülkelerin tamamı tarafından imzalanmamış ya da onaylanmamıştır. Bunun, yukarıda sıralananların dışında en temel sebeplerinden biri de söz konusu anlaşma-

larla ilgili gerekli bilginin alınabileceği uzman grupların bulunmayışıdır. Mevcut ve olası iş birliği alanlarında bilgi ve veri birikimini sağlayacak uzman grupların oluşturulması, gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlara sağlıklı çözümler üretilmesi bakımından da önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda, temel karar alma birimi olan Konsey'in çalışmalarını kolaylaştırmak ve daha etkin hâle getirmek adına tavsiye kararları alacak olan uzman gruplardan oluşan komisyon veya komitelerin ihdas edilmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır. Hem ticari, siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanlarda hem de gençlik, turizm, eğitim, iletişim ve bilgi teknolojileri gibi alanlarda iş birliklerinin sağlanması, üye ülkelerin yetkililerinin ve uzmanlarının oluşturduğu komisyon toplantılarının genişletilip derinleştirilmesi, bu alanlarda daha etkin ve sağlıklı kararların alınmasına imkân verecektir. Ortak sorunlar için çözüm mekanizmaları geliştirilmesi, üyeler arasında tecrübe ve bilgi paylaşımına yönelik çeşitli uzmanlık kuruluşlarının tesis edilmesi, kurumsal yapının güçlendirilmesine ciddi katkılar sağlayacaktır.

Örgütün en önemli organlarından biri olan Zirve toplantılarına bugüne kadar gereken önemin verilmediği de ortadadır. İki yılda bir düzenlenmesi gereken Zirve toplantıları, çeşitli sebeplerden ötürü kimi zaman düzenlenememiştir. Oysa ki D-8 örgütünün uluslararası kamuoyunda tanınırlığını arttıracak en önemli etkinlik bu toplantılardır. Üye

devletlerin en yüksek kademelerinin katılımıyla gerçekleştirilen zirveler, örgütün uluslararası arenadaki imajı açısından son derece kritiktir. Nitekim günümüzde NATO, Birleşmiş Milletler gibi diğer uluslararası örgütlere bakıldığında, genel itibarıyla liderler arasında düzenlenen zirvelerle gündeme geldikleri görülmektedir. Yapılan ve yapılacak faaliyetlerin ve projelerin takibi konusunda bu toplantılar kritik öneme sahiptir; dolayısıyla mevcut kurumsal yapının güçlendirilmesi noktasında liderlerin katılımıyla gerçekleşen Zirve toplantıları büyük önem arz etmektedir. Zirve'nin ayrıca örgütün diğer organları olan Konsey, Komisyon ve Genel Sekreterliği de daha etkin kararlar almaya ve alınan kararları uygulamaya teşvik etmesi gerekmektedir.

Örgütün en önemli organlarından biri olan Genel Sekreterlik'te de revizyona ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Genel Sekreterlik'te genel sekreter ve iki direktörden oluşan direktörlük kadrosu ve birkaç idari personel bulunmaktadır. Toplam nüfusu 1 milyarı aşan uluslararası bir örgütün genel merkezi, kadro ve kaynak eksikliği sebebiyle sorun yaşamaktadır. D-8'in etkin ve başarılı bir örgüt olması isteniyorsa Genel Sekreterlik kurumunun insan kaynakları ve mali bakımdan zenginleştirilmesi ve üye ülkeler tarafından desteklenmesi zorunludur. Ayrıca tüm organizasyonlardan sorumlu olan Genel Sekreterlik, çok daha etkin ve güçlü bir hâle getirilmelidir. Bunun için de Genel Sekreterliğin çalışma alanları genişletilmeli ve çeşitli uz-

manlık daireleri ihdas edilmelidir. Ortak sorunlara ve iş birliği yapılacak alanlara yönelik olarak oluşturulacak uzmanlık daireleri, hem kurumsal yapıyı güçlendirecek hem de iş bölümü sayesinde bürokratik hantallığın önüne geçilmesini sağlayacaktır. Hasılı örgütün tanınırlığı bakımından Genel Sekreterliğin gerçekleştireceği faaliyetler son derece önemlidir. Bu noktada, özellikle üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla yapılacak protokollerin ve düzenlenecek müşterek organizasyonların D-8'in ulaşılabilirliğini artıracak ve örgütle ilgili yok denecek kadar az olan akademik çalışmaların yapılmasını teşvik edeceğini de ayrıca belirtmek gerekir.

Bugüne kadar D-8 üzerine kayda değer çalışmaların yapılmamış olmasının en önemli sebeplerinden biri, örgütünün bilinirliğinin yeterli seviyede olmamasıdır. Bu sorunu aşmak için hazırlanacak akademik çalışmalar, yükseköğretim kurumlarıyla yapılacak protokoller hem D-8'in gelişimi ve gelecek başarısı açısından nelerin yapılabileceğini ortaya koyacak hem de örgütün bilinirliğini artırarak üye ülkelerin toplumları tarafından benimsenmesine zemin hazırlayacaktır.

D-8'in gelecek başarısının sağlanabilmesi ve kurumsal yapısının daha etkin ve güçlü olabilmesi, üye ülkeler ve resmî kurumlar arasındaki karşılıklı etkileşime ve ortaklık derecesine bağlıdır. Bu noktada hayati öneme sahip birkaç hususu ayrıca belirtmekte fayda vardır:

D-8'in gelecek başarısının sağlanabilmesi ve kurumsal yapısının daha etkin ve güçlü olabilmesi, üye ülkeler ve resmî kurumlar arasındaki karşılıklı etkileşime ve ortaklık derecesine bağlıdır.

- Resmî kurumların sık ve düzenli olarak toplanması
- Tüm tarafların üstlendikleri rolleri etkin bir şekilde yürütmesi
- Belirlenmiş alanlarda, bir takım kararların alındığı uzmanlaşmış teknik komitelerin ihdas edilmesi

Bunların gerçekleştirilebilmesi, hem üyeler ve kurumlar arasındaki ortaklık derecesini ve aidiyet hissinin artıracak hem de kurumsal yapının güçlendirilmesinin önündeki engellerin kaldırılmasına yardımcı olacaktır. Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi ise ancak söylem-den eyleme geçmesiyle mümkündür.

Bu noktada iş birliğinin genişletilmesi ve geniş kapsamlı bir çalışma alanı oluşturulabilmesi adına D-8'in gelecek başarısını büyük ölçüde etkileyecek bazı önerilere yer vermekte fayda vardır.

İlk olarak, bu çalışmada D-8'in potansiyellerinin incelendiği bölümde de belirtildiği üzere, D-8 ülkelerinin toplam nüfusunun yaklaşık %55'ini gençler oluşturmaktadır ve bu genç nüfus potansiyelinin nitelikli hâle getirilmesi hayati öneme sahiptir. Bu noktada gençlerin sosyal, ekonomik, ahlaki ve kültürel sorunlarının çözümüne yönelik

iştirakler kurulması büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede gençleri ve üye ülkelerde bulunan gençlik örgütlerini bir araya getirecek bir Gençlik Forumu ihdas edilmesi faydalı olacaktır. Bu sayede D-8 ülkelerindeki gençlerin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümünün kolaylaştırılması, gençler arasında fikir ve tecrübe paylaşımının ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi, gençlik örgütlenmelerinin hem kendi ülkelerinin hem de D-8 çevresinin toplumsal yaşamına aktif katılımlarının sağlanması mümkün olacaktır.

D-8 gençliğinin müşterek sorunlarının çözümüne yönelik olarak üye ülkelerdeki gençlik örgütleri arasındaki dayanışma ve karşılıklı etkileşimin teşvik edilmesi ve ortak kültürel değerlerle ahlaki ilkeler temelinde faaliyetlerin pekiştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bunların yanı sıra sosyal ve ekonomik kalkınma, kültürel değişim, teknik iş birliği, eğitim ve diğer faaliyet alanları için iş birliğinin geliştirilmesi ve gençlerin küresel, bölgesel ve yerel meselelere dair birikimlerini arttırıp uluslararası alanda nitelikli temsil becerisi kazanmalarına katkı sağlayacak eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi gibi çalışmalar, Gençlik Forumu çatısı altında gerçekleştirilebilecek önemli organizasyonlardır. Bu bağlamda ayrıca gerek üye ülkelerin gerekse gençliğin içinde bulunduğu so-

runlara yönelik çözüm mekanizmaları geliştirebilecek ortak projeler hazırlanması konusunda ülke liderlerine önemli sorumluluklar düştüğünü de belirtmek gerekir.

İkinci olarak, hem üye ülkelerin toplumlarının D-8 hakkında bilgilenmelerine ve örgütün ulusal ve uluslararası bilinirliğine katkıda bulunmaya hem de karşılıklı ilişki ve etkileşimi artırmaya yönelik olarak bir Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ihdas edilmesi, D-8'in gelecek başarısı açısından son derece önemlidir. Bu koordinatörlük çatısı altında yapılacak çalışmalarla D-8'in değer, politika ve faaliyetlerine yönelik farkındalığın artırılması, iş birliği alanlarındaki tartışma düzeyinin geliştirilmesi mümkün olacaktır. Konferanslar, seminerler, çalıştaylar, forumlar vb. çeşitli kamu diplomasisi faaliyetlerinin yürütülmesi ve desteklenmesi, örgüte önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, düşünce kuruluşları gibi çeşitli kurumlarla iş birliği yapılması da bu bağlamda büyük önem arz etmektedir.

Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, gerçekleştireceği faaliyetlerle hem D-8 ve iş birliği ile ilgili konular hakkında farkındalığın ve anlayışın kuvvetlendirilmesine hem de örgüte destek ve güvenin artırılmasına zemin hazırlayacaktır. Bu tür faaliyetler ayrıca üye ülkelerin kamuoylarında D-8 ile ilgili tartışma ve istişare ortamlarının oluşmasını da teşvik edeceğinden kritik öneme sahiptir. Bunlara ek olarak, yürütülecek iletişim faaliyetleriyle üye ülkeler ve toplumlar arasında diyalog ve karşılıklı etkileşim de teşvik edilecektir. Bu sayede, bir yandan D-8'in politikalarının, faaliyetlerinin ve hedeflerinin şeffaf bir anlayışla kamuoyuna duyurulması sağlanacak bir yandan da üye ülkelerin de kamu diplomasisi faaliyetlerini yürütürken benzer şekilde hareket etmeleri teşvik edilecektir. Bütün bunlar da D-8'i yalnızca üye ülkeler arasında etkileşimin olduğu bir örgüt olmaktan kurtarıp toplumlar arası etkileşimi gerçekleştirerek sorunların tespitini kolaylaştıracak ve daha kalıcı çözümler üretilmesinin önünü açacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik ve ticari iş birliği üzerine kurulan ve en kalabalık Müslüman nüfusa sahip gelişmekte olan sekiz ülkeyi aynı çatı altında buluşturan D-8 örgütü, iç ve dış dinamiklerden dolayı hedeflediği başarıya tam anlamıyla ulaşamamış ve planlanan projelerin büyük bir kısmını uygulamaya geçirememiş olsa da örgütte üye ülkelerin 1997'den günümüze

ekonomik olarak önemli bir büyüme kaydettiklerini ve dış ticaretlerini artırdıklarını söylemek mümkündür.

D-8 ülkeleri kalabalık ve genç nüfuslarıyla, sahip oldukları doğal kaynaklarla, üretim kapasiteleriyle, jeopolitik konumlarıyla büyük bir potansiyele sahiptir. Hedeflenen başarının yaka-

D-8 ülkeleri kalabalık ve genç nüfuslarıyla, sahip oldukları doğal kaynaklarla, üretim kapasiteleriyle, jeopolitik konumlarıyla büyük bir potansiyele sahiptir.

lanmasının ve D-8'in etkinliğinin artırılmasının en temel yolu, sahip olunan potansiyellere uygun projeler hazırlayıp bunları hızlıca hayata geçirmektir. Özellikle ticari anlamda bakıldığında örgüt içi ilişkilerin oldukça zayıf olduğu görülmektedir. D-8 ülkelerinin örgüt dışındaki ülkelerle yaptıkları ticaret, kendi aralarında yaptıkları ticaretten çok daha fazladır. Öyle ki üye ülkelerin ticaret ortakları sıralamasında D-8 ülkeleri çok nadir bulunmaktadır. Bu noktada, ticari yasal düzenlemelerin basitleştirilmesi, prosedürlerin kolaylaştırılması, gümrük, vergi gibi konularda sağlanabilecek kolaylıkların istişare edilip bir an önce hayata geçirilmesi, ticari ilişkilerin istenen seviyeye ulaşması adına kritik öneme sahiptir.

Ticari ve ekonomik konular dışındaki iş birliği alanlarının genişletilmesi de D-8'in gelecek başarısı açısından faydalı olacaktır. Bunun için eğitim, kültür, gençlik, kamu diplomasisi, iletişim gibi alanlardaki iş birliklerinin artırılması önem arz etmektedir. Bunların gerçekleştirilebilmesi ise, kurumsal ya-

pının yenilenecek genişletilmesine bağlıdır. Özellikle mevcut kurumsal yapı daha etkin hâle getirilerek bir an önce söylemden eyleme geçilmesi gerekmektedir. Ayrıca tüm organizasyonlardan sorumlu olan Genel Sekreterliğin teşkilat yapısı ve imkânları genişletilerek gerekli desteğin sağlanması da zorunludur. Nitelikli bir genç nüfusa sahip olmak, D-8'in gelecek başarısı üzerinde belirleyici bir faktör olduğundan örgüte üye ülkelerin gençlerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması son derece önemlidir. Örgütün tanınırlığı ve değerleri, faaliyetleri ve işlevi hakkındaki farkındalığın artırılması adına kamu diplomasisi çalışmalarına da ağırlık verilmelidir. Ancak bütün bu süreçlerin hayata geçirilmesi, üyeler ve toplumlar arasında kolektif bir kimliğin oluşturulabilmesine bağlıdır; kolektif kimlik oluşumunu sağlayacak olan ise bu süreçlerin uygulanmasıdır. Nihayetinde bu çabalar sonucu, üye ülkeler ve toplumlar D-8'i ve değerlerini benimsemiş olacak ve iş birliği olanakları artacaktır.

Kaynakça

- “Abuja Declaration 2010”. Developing Eight, Document&Resources. <http://developing8.org/report/abuja-declaration/> [22.01.2020].
- Amerasinghe, C. F. *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, 2th edition. Newyork: Cambridge University Press, 2005.
- Aral, Berdal. “An Inquiry into The D-8 Experiment: An Incipient Model of A Islamic Common Market?”. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, v. 4 n. 1 (2005): 89-107.
- Archer, Clive. *International Organizations*, 3th edition. Newyork: Routhledge, 2001.
- Arreguin-Toft, Ivan M., A. Karen Mingst. *Essentials of International Relations*, 7th ed. Canada: W. W. Norton&Company, 2017.
- Ateş, Davut. *Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, 4. bs. Bursa: Dora Yayıncılık, 2017.
- Avcı, Sümeyra. “Empirical Analysis of Renewable Energy and Economic Growth Relationship: A Study of Turkey and D-8 Countries”. Ankara Yıldırım Beyazıt University The Institute of Social Sciences, 2019.
- Bocutoğlu, Ersan. “Kuruluşunun 20. Yılında Sürdürülebilir Kapsayıcı Büyüme Açısından D-8 İktisadi İşbirliği Örgütü Üye Devletlerinin Mevcut Durumu: Dünya Ekonomik Forumu Verileri ile Bir Değerlendirme”. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, c. 6. s. 15 (2017/2): 186-212.
- Bokser-Liwerant, Judit. “Küreselleşme ve Kolektif Kimlikler”. çev. İhsan Çapcıoğlu. *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 16. s. 2 (2003): 281-293.
- “Charter of The Developing-8 Organization for Economic Cooperation”. Developing Eight, Document&Resources. <http://developing8.org/image/Booklet/8th-D-8-Summit.pdf> [22.01.2020].

- “Comission of The (Prospective) D-8 Fourth Preparatory Meeting 12-13 June 1997 İstanbul”. Developing Eight, Document&Resources. <http://developing8.org/image/DocumentandResouce/5289708.pdf> [22.01.2020].
- “Comission of The (Prospective) D-8 Group Second Meeting 13-14 March 1997 Antalya”. Developing Eight, Document&Resources. <http://developing8.org/image/DocumentandResouce/6571483.pdf> [22.01.2020].
- “Council Meeting of The (Prospective) D-8 Group First Session 04 January 1997 – İstanbul Joint Statement”. Developing Eight, Document&Resources. http://developing8.org/1997/?post_type=report [22.01.2020].
- “Countries and Economies”. The World Bank, Countries, DataBank. <https://data.worldbank.org/country> [24.01.2020].
- “D-8 BASEIND (Basic, Social and Economic Indicators)”. Developing Eight, Country Profile. <http://developing8.org/d-8-baseindbasic-social-and-economic-indicators/> [24.01.2020].
- “D-8 Global Vision (2012-2030)”. Developing Eight, Document&Resources. <http://developing8.org/image/Booklet/8th-D-8-Summit.pdf> [22.01.2020].
- “D-8 Journal 2017”. Developing Eight, Document&Resources, Publications. <http://developing8.org/image/Booklet/Spedition.pdf> [25.01.2020].
- “Direction of Trade Statistics (DOTS)”. International Monetary Fund (IMF), Data. <https://data.imf.org/?sk=9D6028D4-F14A-464C-A2F2-59B2CD424B85&sId=1514498277103> [24.01.2020].
- Karabulut, Recep. “Günümüz Dünyasından D-8’e Yeniden Bir Bakış”. *Turkish Studies*, v. 12 n. 8 (2017): 417-434.
- Oduro, Alfred. “Building Collective Identity in Africa: The Role of African Regional Organizations”. *Master Thesis*, Koc University Graduate School of Social Sciences and Humanities, 2017.
- Özkan, Mehmet. “Why Does An International Organization Fail? A Theoretical and Systemic Approach to the Developing Eight (D-8)”. *Ortadoğu Etüdleri*, c. 9. s. 2 (2017): 84-103.
- “The World Factbook”. Central Intelligence Agency (CIA), Library, Publications. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> [24.01.2020].

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni içerisindeki şartlar doğrultusunda, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeleri bir araya getirmek amacıyla ekonomik iş birliği temelli kurulan D-8 örgütü, bugün geldiği nokta itibarıyla yeniden ele alınması gereken önemli bir yapıdır.

Bu çalışmada, öncelikle uluslararası bir örgütün üye devletlere sunduğu iş birliği ve ortak zemin oluşturma fırsatları ele alınacak, sonrasında da D-8 üyesi devletlerin sahip olduğu potansiyeller üzerinde durularak örgüt çatısı altında bu potansiyellerin nasıl fırsata çevrilebileceği değerlendirilecektir. Son olarak da olası iş birliği mekanizmaları incelenerek çeşitli tavsiyeler sunulacaktır.

İNSAMER

IHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

info@insamer.com
www.insamer.com